

DR. LAWRENCE CRABB: MÉLYBENÉZŐ Énünk és kapcsolataink gyógyulása

„*valami nagyon nincs rendjén*”

Crabb könyve Istenben való levésünk mind életesebbé tételére, az eljövendő örök öröm egyre mélyebben való átélésére invitál — az engedelmisség és a hívőség formalitásainak megtartása helyett, illetve azon túl — egy belülről kifelé irányuló, valódi, Isten akarata szerinti változást hozó, bátor, önámítás nélküli önvizsgálat által. Jézusi realitásérzékkel, szigorú tárgyilagossággal és őszinteséggel leplezi le kiábrándító, „tökéletlen, gonosz világ”-unkat, melyben mind a tökéletes szeretet iránti sóvárgásunk (Jn 7,37-38), mind földi szenvedésünk (Jn 16,33) tényszerű valóság. A szerző művét alapvetően a hívő életet nézőpontból megélő/tengető típusnak ajánlja, azonban kristálytisza tükör-érvényességű üzenete mindönkét.

Mivel kell első pillanatra szembesülnünk levéve hívőségünk maszkját? Rögtön kiderül, hogy igazán őszintén nem is tudunk szeretni sem horizontálisan, sem vertikális irányban, hogy legtöbbször „tudunk valami olyat magunkról...”, amit senki sem tételezne fel rólunk”, hogy személyes kapcsolataink gyakori mozgatórugója az önzés és a félelem, hogy felbecsülhetetlen nagyságrendű szeretetében szenvedünk, melyet lépten-nyomon, de mindhiába próbálunk kielégíteni, s azért, hogy személyiségünk szálnalmas darabjaira ne hulljon családásaink miatt, önvédelemre épített, jó benyomásra törekvő, de csak ideig-óráig fenntartható látszatok között mozgunk.

Crabb a bűn két alfaja közül — az egyik a bibliai parancsokkal ellenkező, nyilvánvaló, látványos bűnök, a másik a főparancs (Szeresd az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes elmédből... Szeresd felebarátodat, mint magadat” Mt 22,37-39) semmibe vétele — a legsérülékenyebb viszonylatrendszerre, az interperszonális kapcsolatok territóriumára korlátozza mondanóját. Meggyőződése, hogy „...minden személyes vagy magatartásbeli probléma, melyen változtatni szeretnénk... végeredményben a szeretet parancsának megszegéséből fakad”. Ezért célszerű az általa sugallt belülről kifelé ható változás, melynek célja — azon túl, hogy fel-/elismerjük végre Istentől való

függőségünket — a lelki érettség olyan fokának elérése, melyen az ember már szívből képes szeretni, azaz „maradandó hatású kapcsolatokat tud kialakítani”.

Az igazi változáshoz szembesülnünk kell a Jézus által törvényesített, maradéktalanul csak a mennyben teljesedő sóvárgásunkkal; felismerni minden, számunkra kulcsfontosságú kapcsolatunkat is megkeserítő csalódottságunkat, azért, hogy megszabadulhassunk a fájdalom mihamarabbi enyhítését célzó rossz szokásainktól, hogy ne sérüljön szeretetre való képességünk, és hogy minél szenvedélyesebben vonzzon bennünket a mennyei vőlegény szerelme; meglátni, megvallani önboldogító technikáinkat, s mindezek gyógyításképpen egyre inkább ráhagyatkozni az Istenbe vetett bizalomra.

Legfőbb vágyunk a tökéletes, megértő szeretet, „mely minden pillanatban áldozatkészen gondoskodik jólétünkről”. Ezen magas követelménynek egyetlen ember sem képes megfelelni, tehát kontinuuus csalódottságunk szükségszerű. Rá kell döbbernünk, mennyi alaptalan követelődéssel fordulunk mások felé, „azt várva tőlük bűnös makacssággal, amit nem képesek megadni. Ha azonban megtanuljuk elfogadni az embereket, akik csalódást okoztak, és többé nem várjuk, hogy kielégítsék vágyainkat, felszabadultan tudjuk majd szeretni őket saját magukért és nem próbálunk védekezni, nehogy csalódás érjen”. A crabi gondolatrendszer szerint a két módszer, melyet beteljesületlen vágyaink kezelésére dolgoztunk ki, az önvédelem és a követelődés bűne. Az első mint túlélési stratégia arra indít, hogy emberi kapcsolatainkba csak egy bizonyos pontig ereszkedjünk bele, hogy eleve kivédjük a mások által bennünket érhető sérelmeket, hogy megóvjuk magunkat a konfliktusoktól. Itt pillanatnyi önzőségünk előbbre való a másik szereteténél, jóléténél. A követelődés a hosszú ideje dédelgetett, egyre fájdalmasabbá váló vágyak beteljesülésének időbeli kitolódásával alakul ki. Ebben az esetben újra vétünk mind Isten, mind embertársunk ellen azáltal, hogy ahelyett, hogy élénk az Atya által kínált forrásból való enyhüléssel, makacsul elfordulva Tőle, magunk próbálunk kutatásni személyközi kapcsolataink területén. A Jób könyve tanúsága szerint „semmilyen szintű szenvedés nem jogosít fel arra, hogy mi döntsük el,

milyen bánásmódban részesüljünk". „Isten-
nel való kapcsolatunk szükséges alapja, hogy
beismerjük, az Úr az Isten, és nem mi. Ezért
nem követelhetünk senkitől semmit, akármi-
lyen hevesen vágyunk megszabadulni lel-
künk fájdalmától." Isten szeretetének tudato-
sítása pedig elúzi szorongatottságunkban
félelmeinket.

Ezen, szívünk mélyén lakozó bűnöket,
vagyis önvédelmi, a szükségszerű fájdalom-
tól való szabadulás követeléséből eredő stra-
tégiáinkat annak mértékében tudjuk felismer-
ni, amilyen mértékben vagyunk képesek elfo-
gadni mások által okozott csalódásainkat, hi-
szen egyszerre vagyunk áldozatok és elköve-
tők. Áldozati oldalról az isteni evangélium
így szól: „Noha az Isten szeretete nem szün-
teti meg a másik ember szeretetlenségének
fájdalmát, megadja nekünk mindazt, ami
szükséges ahhoz, hogy egész emberek le-
gyünk, akik képesek szeretni... *Képes vagyok
a szeretetre, mert Isten tökéletesen és teljesen sze-
ret engem*". Elkövetői oldalról bűnbánatunk-
ban „tudatosítuk a bűn legrútabb formáját,
hogy önmagunktól megundorodva az ön-
védelemtől radikálisan áttérjünk a szere-
tetre", s ezáltal merjük majd kockáztatni az
újabb kiábrándulás lehetőségét, de mindez
csak az Úrban lehetséges. Azt az ígérte-
t igen komolyan kell vennünk, hogy egy nap
minden vágyunk maradéktalanul teljesül, s
ily módon már a jelenben képesek leszünk
követelőzés nélkül élni.

Crabb könyve még inkább szívünkre he-
lyezi életre szóló, bukásoktól nem mentes
feladatunkat: az istenképesség bennünk való
kiszáradásának elérését. (*Harmat, 1999*)

NAGY MÁRIA

PAUL JOHNSON: ÉRTELMISÉGIEK

**Egy könyv csak erős idegzetűeknek,
gyerekek 14 éves kor alatt nem olvashatják**

Egy várva várt kiegészítő kötet a világ-
irodalom történetéhez, pontosabban 12 író-fi-
lozofus-néptanító életrajzához, úgynevezett
„életrajzkritika". A kötet megjelenését igen
heves kritikák kísérték, nálunk általában
szidták, ami nem meglepő, hisz ha másnak
el- és leszámolnak a múltjával, miért ne ten-
nék ezt a miénkkel is? A legérdekesebb az,
hogy a kötetet támadók nem tudták letagadni
Paul Johnson állításait, s a napi politikából
már ismert félrebeszélést választották bíráló-
tuk alapjául. Hasztalan.

A szerző neves konzervatív brit történész
és újságíró. Könyve újdonságnak számít, leg-
könnyebben ahhoz a gyakorlathoz hasonlí-
thatom, hogy az angolszász demokráciákban
a politikusok magánélete már régen nem ti-
tok, és (újra)választásuk múlik azon, valóban
úgy élnek-e, ahogyan azt hirdetik. Írók eseté-
ben azonban ez nagyjából ismeretlen műfaj
volt, hisz akit elfogadott a kánon, az már fel-
tétlenül makulátlan, úgyhogy vizsgálódásnak
helye sincs. Szerzőnk, nevezzük hősünknek,
nem így gondolkodja. A 12 delikvens a követ-
kező, a magyar közönség előtt már jól ismert
és a kánonba beépült szerző: Jean-Jacques
Rousseau, Percy Bysshe Shelley, aki „család-
ját önző, hideg, számító csordának nevezi",
Karl Marx, aki „sok időt áldozott arra, hogy
adatokat gyűjtsön politikai riválisairól és el-
lenségéről, amiket habozás nélkül eljuttatott
a rendőrséghez, ha úgy gondolta, haszna lesz
belőle". Henrik Ibsen, aki egyszer látta fiát,
ekkor őt koronát nyomott a kezébe a követ-
kező szavakkal: „Anyádnak is ennyit adtam,
neked sem jár több". Lev Tolsztoj, Ernest He-
mingway, aki saját írói hírnevének megszer-
zésére figyelt legjobban. Bertolt Brecht, aki
előre megtervezte egyenruháját, és rendelke-
zésére egy egész színházat bocsátottak.
Folytatom a sort: Bertrand Russell, Jean-Paul
Sartre, valamint három számunkra kevésbé
ismert: Edmund Wilson, Victor Gollancz,
Lillian Hellman.

Johnson Rousseau-val kezdi, a magyar for-
dítás ennek az írásnak egy részét ragadja ki
fülszövegnek: „Amióta — a felvilágosodás
korában — a világi értelmiségiek átvették az
egyháztól az erkölcsi és viselkedésbeli útmuta-
tó szerepét, fel-felmerült a kérdés: vajon jól
sáfárkodnak-e ezzel a hatalommal, s vajon
milyen mértékben feleltek meg e feladatnak?
A különböző korszakok vezető intellektuél-
jei, akik az emberiségnek prédikáltak, sőt sok
esetben a jövőjét is megszabták, mennyire
tisztelték az igazságot? Hogyan viszonyultak
a pénzhez? Hogyan bántak családtagjaikkal
és barátaikkal, szeretőikkel és egymással?
Magánéletük megüti-e azt a mércét, amit ők
a világ elé állítottak?"

Figyelem! Aki nem tudja különválasztani
az író-t a szerzőtől és a műtől, az eleve ne is
próbálkozzék ezzel a művel.

Igen kemény kritikából áll a könyv, né-
hol, merem azt mondani, még túlbuzgó is
(annyira, hogy egy nap csak egy életrajzot ol-
vasni!), bár nem árt szem előtt tartani, hogy
ez csupán kiegészítés, az írók műveinek méltá-
sátát ő sem kérdőjelezi meg, azt nyugodtan

elolvashatjuk az élettörténetekben. A bűnök igen kemény és megalapozott felsorolása, egyrészt önéletrajzokból, másrészt a barátok, szeretők, gyerekek visszaemlékezéséből, harmadrészt levelekből táplálkozik. Az azonban semmiképpen sem túl nyerdő, hogy néhol szóbeszédet is belevett Johnson a könyvébe, bár megjelöli, lehet, hogy ezek a történetek nem valóságok.

Nagyon várom, mikor jelenik meg a kötetnek a magyarított változata, azaz, mikor készül el a magyar irodalom nagyjával foglalkozó életrajzi kötet. (*Európa Könyvkiadó, 1999*)

SZÜTS ZOLTÁN

HAMVAS BÉLA: A MAGYAR HÜPERION ÉS MÁS MAGYAR VONATKOZÁSÚ ESSZÉK I-II.

Arcpirító az az érzés, amit az olvasó Hamvas Béla tanulmányozásakor érezhet. Arcpirító a különbség, ami egy megvalósult életrend és a slamos jelen között oldalról-oldalra egyre nagyobb feszültséget kelt. Nem a már megszokott „problémafelvetésről” van itt leginkább szó, mint egy saját útról, amely a tisztaságtól fénylik, s amely átértékelésre szólít fel.

A két kötetbe válogatott, különböző datálású magyar témájú esszéinek itt olvasható két pillérírása, *Az öt géniusz* és a címadó, *A magyar Hüperion*. Ez utóbbi 55 fiktív levélből áll, címzés nélkül, mégis minden mondata közvetlen és sürgető megszólítás. Hamvas itt a közfigyelemről elhagyatva, egyszerre kínjában és nyugalmában ír. A bölcs leveleket küld a csúcsról a lentieknek, magányban és derűjében, hiszen idelent a pocsek embereké az uralom, neki nem ez adott. Magaslati levegő hatja át a sorokat — ez a legveszélyesebb élet. Az ember szinte szédül egy-egy sornál. Persze ítéletet mondani könnyű, követni, úgy igazán, nehéz.

Bessenyei volt az egyetlen idehaza, aki közel volt a magaslatokhoz, állítja Hamvas, de még ő sem tudott eljutni odáig, ameddig ő, derűjében és magányában, messze a közelségtől. Ő az egyetlen magyar Hüperion, neki senkinek sem kell igazolnia magát, mindenkítől független, mindegy, hogy aki elolvassa elhiszi-e vagy sem, amit ír. Önmagát a Hüperionba oldja, önmaga lesz Hüperion, mindezt egészen természetesen, mint ahogyan az ember megmossa a testét délben a kútnál és átjárja a Nap melege, vagy ahogyan megkóstolja a zsenge borsót a kertben. „Pont úgy”. Igazán megérteni csak odafent, ott lehetne.

Magyar földön nincsen „Te”, állítja Hamvas, magába zárt, mástól elorzott, elsajnáltság sorsok vannak, de nincsen közösség, s így igazi emberi sors sincsen. Nincsen beteljesülés, árulás van. Az életek egyedül öröklődnek a közönyben. „Haza csak ott fontos, ahol nincsen közösség, a nemzet csak ott lobogó, ahol eltakarják, hogy nemzetről szó sem lehet, nincsen sem haza, sem nemzet, sem nép. Ez a nagy áltatás, amiben részt kell venni, különben feleszmélnének egyedüllétükre. És mi lenne akkor?” — írja.

Ahol a magyarság él, nehéz államot fenntartani, a föld öt részre oszlik, aki itt nem tud összhangot teremteni, az elveszett, állama széthullik. A magyar nem egy jellegzetességhez (puszta) kötött kép, hanem öt géniuszhoz (Délnyugat, Nyugat, Észak, Alföld/Kelet, Erdély), amely ősalakzatoknak jellemzői vannak, s ezeket maximálisan figyelembe kellene vennie akár annak is, aki csak tájékozódik. A nagy magyar személyiségek tisztában voltak saját géniuszukkal, akik pedig átfogó koncepciókkal léptek fel ebben az országban (például Szent István, Szent László IV. Béla királyunk) az öt géniusz összetartásával érhetek csak el eredményt. Az egység hiánya miatt hiábavaló várakozásban éltek itt a legnagyobbak, amely végül a magányhoz vezetett (Bessenyei, Vörösmarty, Kemény, Berzsenyi stb.). Aki az autentikus életet élte, hűséggel sorsához, az hontalanságban élt. A bujdosóké lett a dicsőség. Ilyenek voltak a kurucok, vagy az itt olvasható (egy helyen sajnos rossz évszámumal szereplő) *Bakony* című esszéjének egyik főszereplője, a bakonyi betyár.

A másik két nagy fejezet közül (a II. kötetet záró, *A bor filozófiája* című híres Hamvas-írás kicsit sután került ide, hiszen nem kifejezetten magyar vonatkozású, ráadásul így talán felesleges is volt pár éve külön kötetben megjelentetni.) *Az ösök útja és az istenek útja* című hosszabb lélegzetű írása, a köz (nemzetek, emberiség) és a személyes (lelkismeret) viszonyát taglalja e két lehetséges út kapcsán. A lehetőségek adottak, s Hamvas most sem a könnyebbet választja, újra felvillantja a magyarság speciális sorsát, visszatérve Bessenyeire, mint aki „a sarkából kifordította önmagát”.

Hamvas a magyar irodalom szellemi törekvéseit egyébként is jellemzi itt egy külön esszében, s ír még a magyar sorstudomány megalapításáról is, Prohászka Lajos könyve (A vándor és a bujdosó) kapcsán, nem kevesebbet állítva róla, mint hogy a magyar sors megértéséhez e könyvön keresztül vezet az út. Elemző és lényeglátó a hozzászólása, ép-

pen aktuális (1939) a Németh László által felvetett „híg-magyar, jött-magyar, mély-magyar” problémához. Észrevehető, hogy Hamvas magyarságról vallott álláspontja nem katedra-elmélet, kiválóan átlátja, feldolgozza és bírálja a vita összes álláspontját, majd szembebesíti a sajátjával. Felülről szemlélve e konfliktust kijelenti, hogy az értékes emberek idehaza valóban kisebbségben vannak, elnémítva, de ez nem jelenti azt, hogy a magyar ellenzéki és titáni nép lenne. A vita során, ahogyan történelmünkben oly sokszor előfordult ez már, az értékközvetítésért felelős réteg pártokra szakad, s az egységes döntés helyett, egymás elleni áskálódásban örli fel az erejét, pedig mindkettőnek joga volna hatni egy közösségre.

Hamvas állásfoglalása, sajnos nem váltott ki különösebb reagálásokat a kor szellemi emberei között, ahogy élete során más írásai sem. Manapság, e nyugodt és józan észrevétellel könnyen lehet, hogy e csekélynél is kevesebb észervételeket sem kapná meg. (*Hamvas Béla művei* 15-16. kötet, *Medio Kiadó Kft.*, 1999)

PÁNCZÉL HEGEDŰS JÁNOS

SAMUEL P. HUNTINGTON: A CIVILIZÁCIÓK ÖSSZECSAPÁSA ÉS A VILÁGREND ÁTALAKULÁSA

Samuel P. Huntington *A civilizációk összecsapása?* című írását egy tekintélyes amerikai folyóirat 1993-ban közölte. „A szerkesztők szerint ez az írás három év alatt több vitát váltott ki, mint a 40-es évek óta a folyóirat bármely más cikke. (...) Tekintettel az érdeklődésre, melyet írásom keltett — fejt ki a szerző könyvének előszavában — kíváncsún tartottam a felvetett szempontok további vizsgálatát. (...) Ezek közé tartozik: a civilizációk fogalma, az egyetemes civilizáció kérdése, a hatalom és a kultúra kapcsolata, az erőegyensúly eltolódása a civilizációk között, a kulturális őshonosodás a nem nyugati társadalmakban, a nyugati univerzalizmus előidézte konfliktusok, a muzulmán harciasság és a kínai magabiztosság, a törésvonal-háborúk okai és dinamikája, a Nyugat és a civilizációk világának jövője, (...) a népességnövekedés döntő hatása az instabilitásra és az erőegyensúlyra.”

Huntington alaposan és körültekintően látott hozzá az általa vázolt kérdések megválaszolásához. E mostantól magyar fordításban is hozzáférhető mű következtetései nem csupán „elgondolkodtatók”, „felháborító”, „rémisztők” vagy „megdöbbenetők”, hanem számos példával alátámasztott hitelesnek tűnő

nézetrendszer konzekvenciái. A szerző úgy véli, hogy a hidegháború megszűnésével és a kétpólusú világrend eltűnésével a világpolitikai folyamatok értelmezéséhez olyan új „paradigmára” van szükség, amelynek segítségével korunk kaotikusnak tűnő nemzetközi fejleményei átlátható(bb)akká válnak. „A hidegháború utáni világban a népek közötti legfontosabb megkülönböztető jegyek nem ideológiaiak, mégcsak nem is politikaiak vagy gazdaságiak, hanem kulturálisak. Kik is vagyunk? (...) Az emberek az elődök, a vallás, a nyelv, a történelem, az értékek, a szokások és intézmények fogalmaival határozzák meg magukat. Kulturális csoportokkal azonosulnak...” Leghasználhatóbbnak tehát a kulturális (és néha etnikai) identitás alapján elkülöníthető civilizációk „paradigmája” mutatkozik, ami nem jelenti azt, hogy e paradigma „örök érvényű”. A nemzetállamokat — melyek a világ eseményeinek továbbra is főszeplői — hét vagy nyolc civilizáció foglalja magában. Minthogy „csak akkor tudjuk, kik vagyunk, ha azt is tudjuk, kik nem vagyunk, sőt gyakorta csak akkor, ha azt is tudjuk, kik ellen vagyunk, (...) ebben az új világban a legmélyebb, legfontosabb és legveszélyesebb konfliktusok” a különböző civilizációhoz tartozó népek között alakulnak ki. Huntington ezeket törésvonal-háborúknak nevezi. Vélekedése szerint a 20-21. század fordulóján ez a megközelítés nyújtja a legbiztosabb támpontot a közelmúlt és a jelen konfliktusainak megértéséhez, valamint a közeljövő lehetséges „törésvonal-háborúinak” megakadályozásához. A nyugati civilizációnak münnerre igen nagy szüksége lesz, hiszen az egyéb civilizációk — főként az iszlám, kínai, hindu — öntudatosodása, gazdasági fejlődésük és/vagy a drámai mértékű népességnövekedése egyre komolyabb kihívást jelent számára. Egy adott nagyobb közösség — civilizáció — kulturális identitása tükrének általában a vallás tekintetű. Ez utóbbiból következik a közép-európai olvasó számára meglehetősen szívet melegengető meggyőződés, mely szerint a nyugati civilizáció keleti határa egyértelműen ott húzódik — és valószínűleg ez a jövőben sem lesz másképp —, ahol a latin kereszténység véget ér. Ily módon a balti-térség államai a görög katolikus vallású Nyugat-Beloruszria és Nyugat-Ukrajna, Romániában a „katolikus magyar lakosságú Erdély”, a Vajdaság egy része és a horvátok a nyugati civilizáció részei. A szerző „civilizációs” felfogása alapján könnyen érthető a Nyugatra gazdasági előnyök miatt tekintgető, de ortodox hagyo-

mányú és orosz kötődésű Bulgária és Románia ellentmondásos helyzete, amelynek alapján ezen országok európai integrációja igencsak kérdéses. Hasonlóan érthető a nyugati szövetségi rendszerekbe — a hidegháborús érdekek eredményeképpen — került, de más kulturális hagyományokkal rendelkező Török- és Görögország erős „fészkelődése” e szervezetekben. Végül amerikai gondolkodótól szokatlan precizitással elemzi Délkelet-Európa viszonyait, benne a boszniai konfliktust, melynek kiváltó oka, hogy területén pontosan három „civilizációs törésvonal” található.

E terjedelmes elemzés a Nyugatot a jövőben fenyegető kihívásokra mutat rá, figyelmeztet, hogy a nyugati kultúra univerzális jellege visszaszorulóban van, ahhoz ragaszkodni nem igen érdemes. „Az elkövetkezendő időszakban a civilizáció-közi háborúkat csak úgy lehet elkerülni, ha a központi hatalmak nem avatkoznak be más civilizációk konfliktusaiba” — vonja le végkövetkeztetését a szerző. „A második feltétel pedig a közös közvetítés, azaz, hogy a mag-államok tárgyalások útján próbálják megfékezni vagy felszámolni azokat a törésvonal-háborúkat, melyek civilizációik országai vagy csoportjai között dúlnak. A Nyugat nehezen fogja elfogadni ezeket a feltételeket...” (*Európa Könyvkiadó*, 1998)

SALLAI GERGELY

KRASZNAHORKAI LÁSZLÓ: HÁBORÚ ÉS HÁBORÚ

A címevel Tolsztoj monumentális alkotását, a *Háború és békét* idéző regény főhőse, dr. Korim György, vidéki helytörténész. A világ közös rendjének hiányával szembesülő, az ekképpen szabad és teremtő képzelet gazdagságát megtapasztaló levéltáros az élet ebből fakadó, szavakkal kifejezhetetlen és őrjítő bonyolultsága miatt elveszti otthonosságát. Mindvégig nyitott marad azonban, a paranoia és a mániás depresszió tüneteitől sem mentes Korim valóban őrült-e. Éppúgy hihetjük, hogy profetikus tisztánlátása teszi őt a világ számára különöc idegenné (és néha megnyerővé), mint ahogy az is lehetséges, talaját vesztett s az eszme-futtatások példázatosságát oldó személyisége ellenére vált a korunkban háttérbe szoruló értékek némelyikére kivételesen érzékennyé. Mikor egy rendkívül szép, tökéletes megalkotottságában a nyelv teherbírását végletekig feszítő kéziratot talál, Korim megleli léte értelmét: mielőtt véget vetne életének, eladja mindenét, és New Yorkba, a „világ közepébe” utazik, hogy ott a levéltárban talál

szöveget a számítógépek hálózatának képzeletbeli terébe írja, vagyis az internet révén tegye örökkévalóvá. Joggal vetődik föl persze a kérdés, hogy a művészetiségében a dilettantizmus veszélyét is vállaló kézirat egyes részei mennyiben a főhős örületbe hajló elméjének, képzeletének agyszüleményei.

Ezen a ponton válhat igazán fontossá, hogy a regény tulajdonképpen százhatvanhét hatalmas és áradó, szinte ritmikus, sajátos ritmusával pedig magával ragadó körmondatból áll, amelyben az egyes szereplők és az elbeszélő szavai között nem húzható éles határ. A kézirat tartalmáról is csak a főhős (szinte) kétségbeesett monológjaiból szerezhetünk tudomást. Kezdetben úgy látszik, Korim történetmesélése és a kézirat szövege egymáson keresztül, egybeszövődve válnak csak olvashatóvá; a főszereplő idézte és parafrazeálta szavak összevegyülnek. Ugyanakkor később a két szövegsík egymásba fonódásának poétikai játéka megbomlik: egyfelől ismét előtérbe kerülnek a regényszereplők életét meghatározó események, másrészt a kéziratban foglaltak helyett Korim szövegértelmező észrevételei válnak hangsúlyossá. E kevésbé szerencsés írói megoldást csak részint képes el- len-súlyozni, hogy a két utolsó fejezetben a regény és a kézirat ismét egymásra vetül, de immár nem a két szöveg egybekapcsolódása által. A kéziratnak mintegy a cselekménye folytatódik a regény zárlatában: a számítógépbe írt mű négy szereplője a főhős lelkében és tovább, különösen Kasser alakja kerül közel Koriméhoz. Igaz, a szerző által könyve köré épített „rituálé”, amennyiben figyelembe vesszük ezt a játékot, szintén könnyen fölfüggesztheti — mintha Krasznahorkai nem bízna abban, hogy regénye önmagában is meg tudja szólítani olvasóit.

A folyton megszakadó és mindig másutt, más időben újramezdődő kézirat szereplői állandóan a háborúk elől menekülnek. A világ rendjéről, értelem és szépség, szabadság és szerelem, élet és pusztulás kapcsolatáról, az emberi alkotóképességről és barbárságról gondolkodva, Korim elbeszélése szerint, az örök békét keresik. A teljes összeomlás apokaliptikus — a főhős beskatulyázhatatlan örületével rokon — közelségén mégsem változtathatnak: a történelem a végtelen harcok szövevényes hálózatának bizonyul. Talán összefüggésben azzal, hogy New York felhőkarcolói Korim szemében modern bábeli toronyoknak tűnnek: „az isten nélküli út ide vezet, a csodálatos, a lenyűgöző, a káprázatos emberhez, aki már csupán egyetlen dologra nem képes, és nem is lesz soha, hogy uralja,

amit megteremtett". Ezért merészkedhetünk akár annak állításáig, a regény a kézirat utolsó fejezeteként is olvasható. Függetlenül attól, hogy a Schaffhausenben, Mario Merz szobránál tényleg elérkező vég vajon a világtörténelmi fordulat beteljesedése vagy a kivezető út megelérése-e. (Magvető)

BENGI LÁSZLÓ

NAGY MIKLÓS: JÓKAI MÓR

Amikor a múlt század végén a kritikusok számon kérték az éppen divatos realizmus-naturalizmus ismérveit az öregedő Jókai regényein, Justh Zsigmond, Jókai egyik közeli íróbarátja a következő sorokat írta le *Naplójába*. „Olyan, mintha a hatyút nyársra húznánk, s csudálkoznánk azon, hogy olyan híres madár, mikor olyan rossz pecsenye.”

Valóban, Jókai igit-vérig romantikus szerző volt, mutat rá Nagy Miklós most megjelent kisonográfiájában. Élete végéig nem tagadta meg ifjúkori eszményeit, nem látgított a kiegyezés utáni, gyorsan változó, századvégi Magyarországon sem nemes értelemben vett liberalizmusától, nemzeti elkötelezettségétől. Mindezt szem előtt tartva próbál rendet vágni a szó szoros értelmében a hatalmas, kívül-állók számára talán áttekinthetetlenül burjánzó epikus életműben a kötet szerzője, korszakolja, fejezetekre osztja a több, mint félévszázados alkotói periódust. Szóba kerülnek a mindannyiunk számára jól ismert „gyermekkori barátok”, kedvenceink: Baradlay Richárd, Tímár Mihály, Szentirmay Rudolf, Kárpáthy Zoltán és Mayer Fanny, de sok kevésbé ismert regény, kisregény, novella (mint például *A tengerszemű hölgy*, vagy a *Gazdag szegények*) rejtett kincseire is rácsodálkoztunk elemzése során.

A 20. század nagy történelmi traumái után, mintegy reakcióként, a csúnya, a rút, a szenvedés előtérbe került a művészi alkotásokban. A kiábrándulás odáig vezetett, hogy mára gyakorlatilag közszemléletté vált: a szépség ábrázolása csak giccs lehet. Talán ez is oka annak, hogy Jókai nevének hallatára óvat lett legyinteni; sokan pusztán az ifjúsági irodalom szerzőjének tekintik őt. Nagy Miklós hosszú tanári, kutatói munkássága, s most megjelent összefoglaló-áttekinő műve is cáfolja ezt. Gondosan szerkesztett pályaképe rámutat arra, hogy e kiváló fantáziájú nagy mesélőnk, klasszikusunk ma is időszzerű, hiteles lehet.

De mitől lesz egy szerző, egy műalkotás hiteles? Nem feltétlenül attól, hogy bizonyítja az igazságot. Talán éppen attól, hogy maga-

val ragad egy hite szerint szebb, igazabb világba, amelyről álmodik? Justh Zsigmond meglátása találó: „...annak igazságáról, amit ír, meg van győződve, csakhogy álmodni született s nem az igazságot keresni és bizonyítani...” (Korona Kiadó, 1999)

NÓGRÁDI CECÍLIA

MAKRÓ 1999

A Makró 1999 egy izgalmas próbálkozás folytatása (Makró 1998, lásd: Vigília 1999 március, *Mikró-irodalmi antológia*). Sikertült még több fiatal szerzőt összegyűjteni, de hogy milyen módon, arról nem esik szó a fennkölt hátlapszövegben. Talán a harmadik nekifutáskor a szerkesztők kevesebb szerzőt, jobb szövegeket jelentetnek meg, a minőség a mennyiség rovására jelszóval. Így a legjobban a '80-as évekbeli *Szép versek* folytatásának tűnik, hisz a kötet lírai része bővelkedik érthetetlen képekben, túlárad belőle a reménytelenség, a Sors szembefordulása az emberrel, minék következtében oly kicsinek és tehetetlennek érezhetjük magunkat, mint egy porszem a sivatagban, vagy valahogy így, ez csak saját próbálkozás volt, betekintést akartam csupán nyújtani a szemlézett könyv lelkivilágába.

A kötet gerincét, sajnos, a már említett '80-as évekbeli közép-európai neuro-depresszív, intenzó-patetikus, neo-pesszimista, valamint egy kicsit haladóbb, a '90-es évek kezdeti Nirvana melankolikus-borókás feeling adja. Legalább is a versekét, ahol a sláger a tavalyi évjáráthoz hasonlóan még mindig az éj, pillantás, csend, rendszer (társadalmi), üvegszilánkok, egyedül, magamra maradvá sokat eláruló, ám túl aláaknázott kifejezések, képek. Két figyelemre méltó versíró mégis található, Dany Zoltán, aki elég furcsán bánik a központozással, versét csupán a szöveg-szerkesztő tördeli, amit itt mégis szerencsés megoldás, valamint Egész Tamás, akinek a 101. szerelmes szonettje rendkívül jó alkotás, előfordul benne még intertextus is (a huszadik század legvégén megjelenő kötetben csak ezen a helyen): *Talán megszeretem majd a nőket / Ahogy vak, mély homályban / leledző dolgok szeretik egymást. / De addig nem szeretek mást, csak Tamást.*

A próza lényegesen kisebb helyet foglal el a kötetben, úgy tűnik, kevesebben vállalkoztak rá, hogy komolyabban is foglalkozzanak az írott művekkel. Tavalyi kiemelt alkotóim közül Boóc Ádám idén sem okozott csalódást, bár második műve, a gyalogórmester egy kicsit gyenge, időnként érzélgős.

Ami a fent említetteken kívül nagyon zavar a kötetben, az a Pest város-település-legendá kezelése. Ugyanis jópár szerző megjegyzi, hogy amikor Pesten jártam, amikor egy pesti aluljáróból jöttem föl, amikor Pesten szálltam át a metron. Kudelán *Nóbel Kávéházban* című epigon versében fontosnak találja feltüntetni, hogy azt a New York Kávéházban írta, ahol hülyének nézik, hogy itt ír, és *Magyar csak én vagyok talán*. Valószínűleg a századunk elején oly divatos kultuszt szeretné folytatni, amikor itt ír, csak senki sem figyelmeztette, hogy az irodalmi élet központjai nem a kávéházak. Jó lenne tisztázni, hogy jó prózát, illetve verset bárhol lehet írni, függetlenül a településtől, és kár lenne arra törekedni, hogy én is ott jártam műveket írjunk.

A kötet másik, és talán legnagyobb hibája, hogy 5 000 példányban jelent meg. Ebből hat szerző első kötetét lehetett volna kiadni, hadd tegyek javaslatot: Boóc Ádám, Danyi Zoltán, Domokos Tamás, Egész Tamás, Hasznos Erika, Nagy Zopán megérdemelne egy-egy kötetet, a fennmaradt 1 400 példányban pedig megjelenhetne egy jobban szerkesztett antológia.

Viszont *„az elmúlt évben megjelent kötethez képest a szerzők számának nagyságrendekkel való növekedése a Gutenberg-galaxis végét jósoló elméletek egyfajta cáfolatát adja, és jelzi a fiatal magyar irodalom jelenlétét”* szöveget nyugodtan el lehetett volna hagyni a hátsó borítóról. (*Fiatal Szegedi Írók Köre, 1999*)

SZÜTS ZOLTÁN

BOLYKI JÁNOS: TEREMTÉSVÉDELEM

Egyre gyakoribbak az ökológiai válság jelei s a pillanatnyi környezetromlást megállítani hivatott cselekedeteink illetve a rövidtávú környezetvédelmi intézkedések hatástalanságát (jobb esetben csekély hatását) látván formálódik a kollektív felismerés: újra kell értelmeznünk létünk csaknem minden lényeges fogalmát, olyanokat mint a fejlődés, a civilizáció vagy a globalizáció. S közben rájövünk, hogy a környezetvédelem meddő elmélet, ha nem párosul tudatos környezetgazdálkodással, a környezetvédelem elképzelhetetlen természetvédelem nélkül, sőt, a természetvédelem nem más, mint teremtésvédelem, hiszen — ahogy Bolyki János, nyugal-

mazott református teológiai tanár könyvében fogalmazott — sok-sok gondolkodó számára egyáltalán „nem természetes, hogy a Földön az emberi, állati, növényi élethez szükséges feltételek jelen vannak”, azaz, „a természetet Isten teremtő munkájának eredménye és tárgya. A címbeli szóösszetétel nem idegen a bibliát vagy mondjuk Assisi Szent Ferencet ismerők számára, annál kevésbé, mert például a ferences Barsi Balázs a *Nincs természet — teremtés van!* című cikkében (Új Pedagógiai Szemle 1994/7-8.) hasonlóan fogalmazott: „A teremtés hatalmas misztérium, mindenestül nekünk szóló beszéd és ajándék. (...) Minden élőlény és tárgy üzenetet hordoz, és nem csak eszköz. Az eszköz fogalma nagyon utilitarista lett, itt többről van szó. A teremtett dolgok eszközök is, társak is.” Bolyki János könyvének gerincét az újszövetségi teremtéstan részletes bemutatása és elemzése alkotja kiegészítve az intertestamentális (azaz az Ó- és az Újszövetség kanonikus könyvei között keletkezett zsidó vallásos) irodalom, valamint az apokrif iratok és a gnosztikus tanok teremtés- és természetszemléletének ismertetésével. Bár az ószövetségi teremtést — a téma viszonylagos ismertsége okán — a könyv csak röviden érinti, megkapók és meggyőző az elveszett Éden helyreállításának kísérletében megnyilvánuló tökéletesedés és békességre-teremtődés szentírási helyeinek párhuzamba állítása mind az Ószövetségben belül (1Móz 3,17-ben az elátkozott, töviskaróval benőtt föld ez 34,27-ben mint gyümölcsöt adó, drága palántaföld szerepel), mind az Ó- és az Újszövetség között (1Móz 3; Lk 4, Mt 4). Ezen elmentés párhuzamok — idegen kifejezéssel: antitetikus parallelizmusok — persze az Újszövetséget olvasva válnak úgy igazán a mai ember számára is érthető és követhető mintává, hogy aztán rádöbbenjünk: „A krízisből való kiemelkedés új spiritualitást követel”.

A kiadvány forrásanyagának nagy része a Princetoni Teológiai Szemináriumhoz tartozó Center of Theological Inquiry gazdag könyvtárából származik. Szeretnék remélni, hogy az újrakezdés és a szervezés nehézségeivel küzdő hazai egyházi egyetemek és tudományos műhelyek az eddigieknél jóval szélesebb körben vehetnek részt olyan programokban, melyeknek célja az egyházak társadalmi, etikai, ökológiai tanításának közkinccsé tétele s gyakorlatba való átültetésük segítése. (*Kálvin János Kiadó, 1999*)

SZENDE ÁKOS